

Od opiekuna do nauczyciela

Nowa strategia kształcenia nauczycieli wychowania fizycznego

Leszek Kalczyński, doktor, starszy wykładowca na Wydziale Kultury Fizycznej i Promocji Zdrowia Uniwersytetu Szczecińskiego

Poszukuje się obecnie form pracy studenta gwarantujących skuteczną edukację i doskonalenie w dążeniu do własnego mistrzostwa pedagogicznego. Szczególną uwagę zwrócono na dwa aspekty uczenia się studenta: aktywność w tworzeniu własnej tożsamości oraz przygotowanie odpowiedzialnego pracownika. Zaproponowano nową strategię kształcenia –

- od zrównoważonego poznania do selektywnego mistrzostwa i uzasadniono potrzebę uwzględnienia tej strategii w programach kształcenia nauczycieli.

Wprowadzenie

Powszechnie uznajemy, iż zmiany w edukacji są stałą koniecznością, aby kolejne pokolenie było lepsze niż społeczeństwo, w którym wyrasta¹. Zmiany te dotyczą każdego etapu uczenia się i nauczania.

W pewnym sensie symbolami aktualnych zmian w szkolnictwie wyższym stały się Proces Boloński i studia dwustopniowe, a kierunkiem działania innowacyjne strategie rozwojowe². Dokonane przekształcenia miały na celu zmiany – zarówno w praktyce, jak i sposobie myślenia nauczycieli akademickich – służą-

ce umożliwieniu absolwentowi uczelni osiągnięcie sukcesu zawodowego, umiejętności wywiązywania się z obowiązków pracownika oraz podejmowania i rozwiązywania trudnych zadań praktycznych. Natomiast w Rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego zawarto standardy kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela, stawiając wysokie wymagania twórczego i refleksyjnego zaangażowania studentów w dążeniu do mistrzostwa pedagogicznego³. Od absolwentów wychowania fizycznego oczekujemy, aby byli wychowawcami z europejską tożsamością i profesjonalizmem, nową generacją nauczycieli⁴, specjalistami w dziedzinie zachowań społecznych⁵. Jednakże uznaje się, iż dopiero w miejscu pracy, czyli w szkole, stwarza się możliwości osiągnięcia pełnego doskonalenia warsztatu w ramach systemu awansu zawodowego. W zamyśle autorów systemu, staż w szkole jest niezbędnym etapem zdobywania wiedzy i umiejętności zawodowych. Lista autorów trafnych i istotnych opracowań wskazujących kierunek pożytecznego działania jest bardzo długa i stanowi wartościowy dorobek minionych lat. W zakresie kultury fizycznej warto odwołać się między innymi do uwag: M. Demela, J. Bielskiego, J. Drabika, A. Krawańskiego, J. Kuźmy, W. Osińskiego, A. Pawłuckiego, S. Skibniewskiego, S. Sulisza, B. Śliwerskiego, D. Umiastowskiej, S. Wołoszyna oraz K. Zuchory.

Młodzi ludzie na ogół rozpoczynają naukę w uczelni w wieku 19 lat. Wybór kierunku, jeszcze na etapie rekrutacji, nie oznacza ostatecznego wyboru zawodu. Studia to czas, w którym młody człowiek weryfikuje swoje decyzje dotyczące jego przyszłości zawodowej. Sprawdza swoje możliwości w teorii i praktyce. To obszar poznania, w którym ustawicznie tworzy i przetwarza własną tożsamość⁶. To droga, jaką przebywa przyszły nauczyciel, w rozwoju

swojej tożsamości, czerpania siły z bycia niezależnym i odpowiedzialnym⁷. W tym złożonym obszarze poznania, student, będąc osobą dojrzałą, wciąż pozostaje w roli ucznia. Innymi słowy, jego rozwój zawodowy polega na ewolucji kompetencji⁸; kompetencji pedagogicznych, wśród których najważniejszą jest rozumienie dzieci i młodzieży⁹.

Idea

W procesie przygotowania studenta do pracy zawodowej szczególną uwagę należy zwrócić na dwa aspekty: odpowiedzialność za efektywność własnej pracy¹⁰ oraz aktywność jednostki w tworzeniu własnej tożsamości¹¹. Nie można również pominąć koncepcji zrównoważonej edukacji, której istotą jest poznawanie dzieci i młodzieży, a także selektywnego mistrzostwa, mającego na celu nauczanie wybranej dyscypliny sportu lub przedmiotu szkolnego. Ta perspektywa spojrzenia na studenta przyczyniła się do zaproponowania strategii kształcenia – od zrównoważonego poznania do selektywnego mistrzostwa.

Okresy pracy studenta

„Zrównoważona edukacja” odnosi się do pierwszego stopnia studiów. Dotyczy przede wszystkim zadań dla studenta, zgodnych z jego wiedzą, umiejętnościami, i poziomem samodzielności i aktywności w kontaktach z podopiecznymi.

Efektom działań podejmowanych przez studenta studiów pierwszego stopnia jest wszechstronne zrozumienie kompetencji podopiecznych i poznanie kompetencji własnych poprzez:

- obserwację zachowań, poznanie poglądów, wartości dzieci i młodzieży;
- identyfikację zainteresowań, potrzeb, możliwości i ograniczeń dzieci i młodzieży, zachowań indywidualnych i grupowych;
- pomoc w pracy opiekunów, wychowawców, animatorów, instruktorów, nauczycieli i trenerów;
- gromadzenie wiedzy o człowieku, zwłaszcza w zakresie komunikacji z podopiecznymi – kierowania, motywowania, podejmowania decyzji i rozwiązywania konfliktów;
- poznanie metod i odkrywanie „narzędzi” oddziaływania na zachowania podopiecznych;
- poznanie zagadnień dydaktyki ogólnej, zwłaszcza w zakresie zdolności poznawczych i motorycznych człowieka.

Konsekwencją tak sformułowanej strategii jest podejmowanie kolejnych odpowiedzialnych ról, takich jak:

- opiekuna – na pierwszym etapie student zweryfikuje własną umiejętność panowania nad grupą; jego zadaniem będzie przestrzeganie bezpieczeństwa i zapewnienie podopiecznym poczucia bezpieczeństwa;

- wychowawcy – na drugim etapie student podejmie się zadań wychowawczych; wykorzysta i wywoła sytuacje, aby przekazywać wartości i wdrażać obowiązujące normy zachowania się w grupie;
- animatora – na trzecim etapie specjalnością studenta będzie rozpoznanie dyspozycji podopiecznych, gotowości do działania, pobudzenie ich zainteresowań, uzyskanie akceptacji i skłonienie do wykonywania zadań.

Absolwent stopnia licencjackiego to przede wszystkim specjalista komunikacji z podopiecznymi. Zgodnie z zakresem aktywności i odpowiedzialności może zatrudnić się, między innymi, w: klubach żłobkowych, przedszkolach, na koloniach, obozach, wycieczkach, rajdach, spływach itp. i w szkole podstawowej jako osoba

W procesie przygotowania studenta do pracy zawodowej szczególną uwagę należy zwrócić na dwa aspekty: odpowiedzialność za efektywność własnej pracy oraz aktywność jednostki w tworzeniu własnej tożsamości. Nie można również pominąć koncepcji zrównoważonej edukacji, której istotą jest poznawanie dzieci i młodzieży, a także selektywnego mistrzostwa, mającego na celu nauczanie wybranej dyscypliny sportu lub przedmiotu szkolnego. Ta perspektywa spojrzenia na studenta przyczyniła się do zaproponowania strategii kształcenia – od zrównoważonego poznania do selektywnego mistrzostwa.

wspierająca nauczyciela w opiece nad uczniami w klasach pierwszych¹².

„Selektywne” mistrzostwo odnosi się do edukacji studenta stopnia drugiego. Dotyczy aktywności ukierunkowanej na specjalizację w wybranej dyscyplinie sportowej lub przedmiocie. Efektom działań na drugim stopniu studiów jest umiejętność nauczania. Kluczowe zatem, między innymi, staje się:

- przyswojenie wiedzy i umiejętności realizowanych w szkole podstawowej, gimnazjum, średniej i wyższej;

- poznanie zagadnień metodyki uczenia się i nauczania;
- zastosowanie metod, narzędzi i środków przekazywania wiedzy i umiejętności podczas lekcji oraz treningu.

Konsekwencją specjalizacji jest podejmowanie kolejnych obowiązków:

- instruktora – na czwartym etapie bliska jemu będzie organizacja i realizacja szkolnych i pozaszkolnych zainteresowań podopiecznych;
- nauczyciela – na piątym etapie znane będą warunki pracy w instytucjach szkolnych i będzie przygotowany do realizacji szkolnych zajęć programowych i ponadprogramowych;
- trenera – na szóstym etapie zaangażuje się w dzia-

Tak kształtowany absolwent to niewątpliwie odpowiedzialny realizator programów edukacyjnych, który potrafi kreatywnie dostosować je do zainteresowań, umiejętności i możliwości uczniów. Takie studia będą szansą na: rozwijanie umiejętności rozpoznawania potrzeb uczniów, aktualnych i potencjalnych; refleksyjne uprawianie tego zawodu, realizację postulatów nadrzędności zadań opiekuńczych i wychowawczych nad zadaniami kształcącymi.

łalność związaną z treningiem w szkole i w instytucjach pozaszkolnych.

Absolwent stopnia magisterskiego to specjalista w zakresie edukacji w szkole i poza szkołą.

W realizacji proponowanego planu wyróżniono dwa okresy (odpowiadające dwustopniowym studiom), a w każdym z nich trzy etapy (ogniskujące w sobie treść aktywności studenta). W pierwszym okresie studentowi umożliwia się poznanie i tworzenie: własnych relacji w opiekowaniu się dziećmi i młodzieżą, następnie podejmowanie działań wychowawczych i w końcu – animacyjnych. W drugim okresie głównym jego zadaniem może być uzyskanie kwalifikacji instruktora, nauczyciela lub trenera.

Gwarancją „zrównoważonej edukacji” studentów jest zachowanie hierarchii zadań poprzez wdrażanie

ich w kolejne fazy odpowiedzialności (opiekunów, wychowawców i animatorów) za podopiecznych. Następnie – ich „selektywnego mistrzostwa” poprzez wzbogacanie własnej tożsamości do pracy z kursantami, uczniami i zawodnikami. Zatem do pełnej realizacji studiów magisterskich nieodzowny jest „bagaż” wiedzy, umiejętności i postaw, zgromadzony na stopniu pierwszym.

Korzyści

Zaprezentowana strategia jest zgodna z oczekiwaniami wielu autorów opracowań w dziedzinie kształcenia kadr – nauczycieli wychowania fizycznego. W niniejszym planie aktywności studenta przewiduje się kontakt i bliskie relacje z podopiecznymi oraz możliwość sprawdzenia własnych predyspozycji w rzeczywistych zdarzeniach. Wynika to z przeświadczenia, iż niemożliwe jest wcześniejsze przygotowanie skutecznych zestawów działań pedagogicznych – przede wszystkim ze względu na niepowtarzalność sytuacji wychowawczych i różnorodność osobniczych predyspozycji uczniów¹³.

Tak kształtowany absolwent to niewątpliwie odpowiedzialny realizator programów edukacyjnych, który potrafi kreatywnie dostosować je do zainteresowań, umiejętności i możliwości uczniów. Takie studia będą szansą na: rozwijanie umiejętności rozpoznawania potrzeb uczniów, aktualnych i potencjalnych¹⁴; refleksyjne uprawianie tego zawodu¹⁵, realizację postulatów nadrzędności zadań opiekuńczych i wychowawczych nad zadaniami kształcącymi¹⁶. Argumentem uprawniającym do sformułowania tych korzyści jest absolwent o rozbudzonej empatii, troskliwy opiekun, otwarty na problemy podopiecznych, ich przewodnik i przywódca, dla którego „obowiązkowość” edukacji szkolnej jest wyzwaniem animacyjnym.

Proponowana koncepcja umożliwi krytyczną analizę wzorców, z którymi student się styka, co z kolei umożliwi szansę odrzucenia tych, które wydają się niegodne naśladowania. Korzyść przejawia się w indywidualnej drodze studenta, który ma możliwość tworzenia własnego warsztatu pracy, aby uniknąć „pedagogiki wzorów” – bezkrytycznego naśladowania¹⁷. Jednocześnie ma okazję dokonania wyboru i zawierzenia mistrzowi¹⁸.

Propozycja strategii przygotowania wychowawców fizycznych jest spójna i jasno określa cele (etapy awansowania). Porządkuje związek między własną aktywnością, zwiększeniem zakresu wiedzy i umiejętności a przydatnością i wykorzystaniem jej w praktyce¹⁹. Jednocześnie nabywanie samodzielności odbywa się poprzez branie na siebie większej odpowiedzialności²⁰, stopniowe usamodzielnianie się w rozwiązywaniu problemów, w pracy z dziećmi i młodzieżą²¹.

Takie podejście absolwentowi pierwszego stopnia nie ogranicza wyboru kierunku studiów drugiego stopnia, aczkolwiek planu studiów pierwszego i drugiego stopnia nie można traktować jako produktów autonomicznych, lecz jako strategię ogólniejszą. Przyjęty plan stwarza różnorodne możliwości samorealizacji studenta (działań biznesowych), na przykład w roli „moderatora” czy „mentora” w środowisku pracy²² lub „lidera”, „menedżera”, „przywódcy”²³, czy „trenera osiedlowego”²⁴. Poza tym, zarówno animator, jak i nauczyciel wychowania fizycznego, jako eksperci edukacji zdrowotnej, mogą występować w wielu innych rolach aktywności zawodowej²⁵.

Wdrożenie strategii przyczyni się do weryfikacji wyboru zawodu. Ważne jest przecież, aby student identyfikował się z zawodem²⁶. Miał szansę dostrzec znaczenie własnej osobowości, tego kim jest, a nie tylko – co wie i potrafi²⁷. W sposób świadomy i dojrzały inwestował w swoje przygotowanie pedagogiczne²⁸. W praktyce dla studenta oznacza to rezygnację z uczenia się na zaliczenie, na korzyść przygotowywania się do rozwiązywania problemów edukacyjnych.

Plan skłania do uruchomienia zmian na różnych szczeblach uczelni. Podstawą jego wdrożenia jest aktywność studenta poza murami uniwersytetu. W nabywaniu różnorodnych doświadczeń, nieodzownym elementem jest bowiem wzbogacenie toku studiów o praktyki pedagogiczne, na przykład praktyki kolonijne²⁹.

Plan może być inspiracją do modernizacji kształcenia również nauczycieli innych przedmiotów szkolnych³⁰, a co najmniej źródłem refleksji nad pracą nauczyciela akademickiego.

Strategię kształcenia nauczycieli, w moim przekonaniu, należy poddać naukowej ocenie, aby następnie, w zaakceptowanym kształcie, ją upowszechnić. Wiąże się to z przeprowadzeniem badań polegających na wnikliwej analizie stanu edukacji, starannego wyselekcjonowania najbardziej newralgicznych jej punktów, podjęcia właściwych decyzji co do sposobu realizacji kształcenia oraz likwidacji barier.

Przypisy

- ¹ W. Okoń, *Nowe spojrzenie na program edukacji*, „Chowanna” 2007, t. 2 (29), s. 11–15.
- ² A. Buchner-Jeziorska, *Polska wobec wyzwań strategii lizbońskiej*, w: A. Buchner-Jeziorska, A. Dziedziczak-Foltyn (red.), *Proces boloński – ideologia i praktyka edukacyjna*, Łódź 2010, s. 11–31.
- ³ K. Denek, *Dobra szkoła i jej nauczyciel*, „Lider” 2008, nr 3, s. 4–11.
- ⁴ Idem, *Nauczyciel – jego tożsamość, role i kompetencje*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2011, nr 3, s. 4–10.
- ⁵ H. Grabowski, *Co koniecznie trzeba wiedzieć o wychowaniu fizycznym*, Kraków 2000.

- ⁶ K. Denek, *Liderzy wychowania fizycznego w szkole*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2007, nr 4, s. 4–8.
- ⁷ H. Kwiatkowska, *Tożsamość nauczycieli. Między anomią a autonomią*, Gdańsk 2005.
- ⁸ R. Kwaśnica, *Wprowadzenie do myślenia o wspomaganiu nauczycieli w rozwoju*, w: H. Kwiatkowska, T. Lewowicki (red.), *Z zagadnień pedeutologii i kształcenia nauczycieli*, Warszawa 1995, s. 9–43.
- ⁹ J. Bielski, *Od czego zależy skuteczność wychowania fizycznego*, „Kultura Fizyczna” 2004, nr 11–12, s. 21–24.
- ¹⁰ K. Denek, *Dobra szkoła i jej nauczyciel*, op. cit.
- ¹¹ H. Kwiatkowska, *Tożsamość nauczycieli*, op. cit.
- ¹² A. Kontkiewicz, *Szkoła jak z podręcznika – o zmianach planowanych przez MEN na rok szkolny 2014/15*, „Życie Szkoły” 2014, nr 4, s. 8–11.
- ¹³ H. Grabowski, *Dobór do zawodu, kształcenie, osobowość i praca nauczycieli wychowania fizycznego*, w: H. Grabowski (red.), *Społeczno-pedagogiczne problemy kształcenia w uczelniach wychowania fizycznego*, Kraków 1993, s. 5–14.
- ¹⁴ K. Denek, *Dobra szkoła i jej nauczyciel*, op. cit., s. 4–11.
- ¹⁵ M. Bukowiec, *Spuścizna Henryka Jordana a teoria i praktyka wychowania fizycznego*, „Lider” 2008, nr 212, s. 9–11.
- ¹⁶ K. Zuchora, *Wychowanie fizyczne – problem pałacy i żywy*, w: *Nowoczesność w wychowaniu fizycznym dzieci i młodzieży*, Warszawa 1974; Cz. Banach, *Idee i zasady kształtowania systemu edukacji nauczycielskiej*, „Lider” 1996, nr 1, s. 3–6.
- ¹⁷ A. Przeclawska, *Rola praktyk w uniwersyteckim systemie kształcenia pedagogicznego*, „Kwartalnik Pedagogiczny” 1972, nr 4, s. 22–25; S. Sulisz, *Nauczyciel wobec inspiracji oraz dylematów teorii i metodyki wychowania fizycznego*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2007, nr 4, s. 26–31.
- ¹⁸ H. Grabowski, *O roli mistrza*, „Lider” 2008, nr 2, s. 3.
- ¹⁹ M. Król-Zielińska, M. Bronikowski, R. Śleboda, A. Kantaništa, J. Borowiec, *Jakość pracy szkoły*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2013, nr 4, s. 9–13.
- ²⁰ T. Maszczak, *O kształceniu nauczycieli wf – w kontekście edukacji jutra*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2010, nr 11, s. 4–10.
- ²¹ E. Madejski, *Praktyki pedagogiczne w kształceniu nauczycieli wychowania fizycznego*, „Lider” 2008, nr 212, s. 14–16.
- ²² D. Umiasłowska, *Różne role nauczyciela wychowania fizycznego*, w: M. Zasada, M. Klimczyk, H. Żukowska, R. Muszkiet, M. Cieślicka (red.), *Humanistyczny wymiar kultury fizycznej*, Bydgoszcz–Lwów–Warszawa 2010, s. 259–268.
- ²³ K. Denek, *Liderzy wychowania fizycznego w szkole*, op. cit., s. 4–8; G. Mazurkiewicz, *Edukacja i przywództwo. Modele mentalne jako bariery rozwoju*, Kraków 2012.
- ²⁴ J. Stodółka, K. Kobiałka, *Sprawność fizyczna uczniów 14–16-letnich uczestniczący w programie „Trener Osiedlowy”*, „Rozprawy Naukowe”, Wrocław 2012, nr 38, s. 67–72.
- ²⁵ B. Woynarowska, *Edukacja zdrowotna – w nowych standardach kształcenia nauczycieli*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2012, nr 5, str. 4–10.
- ²⁶ S. Sulisz, *Paradoksy – procesu kształcenia nauczycieli*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2010, nr 5, s. 16–22.
- ²⁷ T. Maszczak, *Sylwetka wychowawcy fizycznego*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2007, nr 5, s. 2–3.
- ²⁸ S. Sulisz, *Oczekiwania nauczyciela wobec szkoły jako miejsca pracy*, „Kultura Fizyczna” 2007, nr 11–12, s. 5–9.
- ²⁹ Idem, *Paradoksy – procesu kształcenia nauczycieli*, op. cit., s. 16–22.
- ³⁰ T. Maszczak, *O powinnościach nauczyciela wychowania fizycznego w edukacji inkluzywnej*, „Kultura Fizyczna” 2007, nr 9–10, s. 1–5.

Poszerzona bibliografia do niniejszego artykułu, ze względu na dużą objętość, jest dostępna w archiwum redakcji.